

Монгольська навала на українські землі

**Робота
Чабанюка Віталія**

**Напади
половців
на південні
кордони**

Розбратом серед князів скористалися кочівники. Спершу це були половці, які з'явилися в приазовських і причорноморських степах. Грізний ворог, подолати якого можна було спільними силами, завдавав щораз болючіших ударів. Особливо потерпали від половецьких набігів Переяславська земля і Київщина.

Століття розбрату послабили колись могутню державу.

Та князі зволікали з примиренням між собою і стали часто залучати половців у міжкнязівські чвари. Половці навіть складали значну частину війська князів Русі.

2. Монгольська держава чингісхана

На початку 13 століття у монгольських степах виникає сильна держава, яку очолив Темучин. Появі цієї держави передували чисельні криваві сутички між лідерами могольських племен, а також постійні війни із сусідніми племенними союзами. Врешті-решт після тривалої боротьби в Темучина, що мав добре організоване військо, не лишилося суперників.

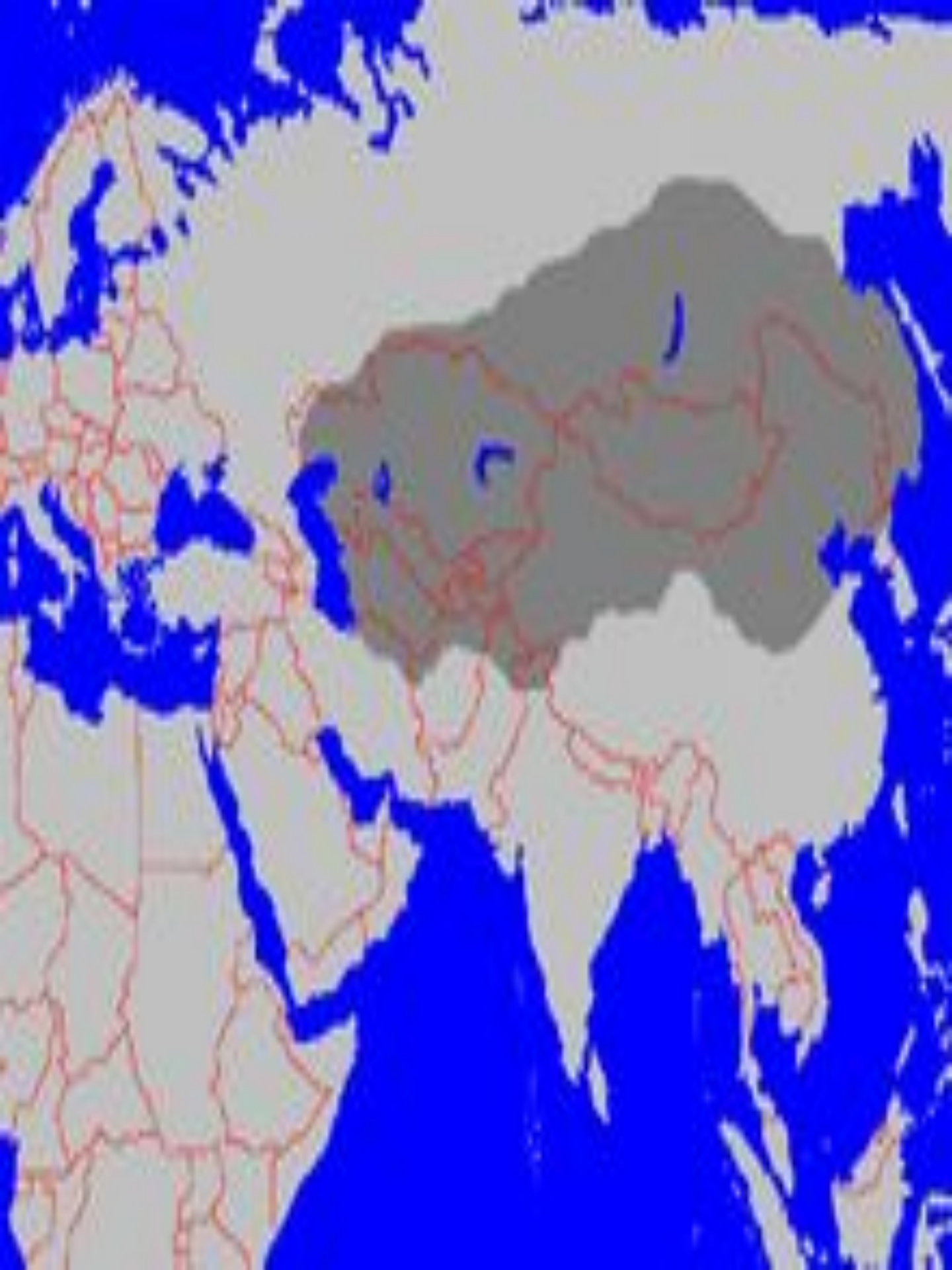
У березні 1206 року монгольська знать зібралася на курултай (тобто з'їзд) і обрала ханом саме Темучина. Він отримав титул Чингісхана. Монголія змінилася: розрізнені і ворогуючі монгольські кочові племена об'єдналися в єдину державу. Тоді ж був виданий новий закон – Яса. У ньому головне місце займали статті про взаємодопомогу в поході та заборону обманювати того, хто тобі довірився. Порушників цих установлень страчували, проте ворога монголів, що залишився вірним своєму ханові, щадили і приймали до свого війська. Добром вважалися вірність і хоробрість, а злом — боягузтво і зрада. За короткий час Чингісхан зумів створити наймогутнішу армію (всі дорослі чоловіки стали воїнами) і почав завойовницькі походи.

Чингісхан підкорив південний Сибір, північний Китай, Середню Азію. Монах Плано Карпіні – перший європеєць, що відвідав Монгольську державу – писав, що Чингісхан мав намір “підкорити собі всю землю й не мати миру з жодним народом, якщо він не підкориться”.

У 1220 році за наказом Чингісхана почали будувати столицю Монгольської держави – Каракорум.

Помер Чингісхан у 1227 році, а після дворічної жалоби на курултай правителем було обрано третього сина Чингісхана – Угедея.

3. Битва на Калці

Для боротьби проти монголів (на Русі їх називали татарами) руські князі об'єдналися з половцями. Це сталося після того, як монгольські війська розгромили основні сили половців. Руський літописець так описує ці події: «І прибігло половців багато в Руську землю, і говорили вони руським князям: «Якщо ви не допоможете нам,— то ми нині порубані були, а ви завтра порубані будете». І була рада всіх князів у городі Києві, і домовилися вони так: «Лучче б нам зустріти їх на чужій землі, аніж на своїй».

Спочатку до руських князів прибули монгольські послы, пропонуючи їм союз проти половців: «Чули ми, що ви йдете проти нас, послухавши половців; а ми вашої землі не чіпали, ні міст ваших, ні сіл ваших, ні на вас прийшли, але за волею Божею на холопів і конюхів своїх поганих половців; а ви візьміть з нами мир; коли половці тікатимуть до вас, бийте їх звідти, а товари забирайте собі; ми ж бо чули, що і вам вони зробили багато зла; ми їх і за це б'ємо».

Однак князі відмовили послам і на вимогу половців вбили їх за підозрою у шпигунстві. Довіряти монголам князі не мали підстав, оскільки знали про віроломне порушення монголами договору із самими половцями роком раніше. З іншого боку, за монгольськими законами — Великою Ясою — вбивство посла було гріхом, що вимагав помсти, тому війна з Руссю, яка початково не входила у плани Монгольської імперії, стала неunikною. За декілька днів монгольські воєначальники Субедей і Джебе вислали нове посольство, яке оголосило руським князям війну: «Ви послухали половців, а послів наших перебили; йдете проти нас, то йдіть; ми вас не чіпали, хай усім Бог суддя». Цього разу монгольські послы були відпущені.

Русько-половецьке військо рушило від Дніпра в Половецький степ. Це військо не мало одного командуючого. Заважало суперництво трьох Мстиславів — київського, чернігівського і галицького, які були старшими походу. Ухвали на військових нарадах приймалися не одноосібно, а згідно волі усіх князів-учасників. Дружини слухалися лише своїх великих князів. Величезне русько-половецьке військо просувалося вісім днів. Легкість з якою руські князі відганяли противника, породило безпідставне почуття переваги над ним. 31 травня 1223 року русько-половецька армія вийшла на річку Калку, де і сталася перша битва з монголами (багато істориків вважають, що місце битви розташоване біля сучасного Маріуполя).

Оскільки першими до Калки дісталися частини Мстислава Удатного, прибічника активного наступу, вони швидко переправилися через ріку. Як повідомляє літописець, це рішення було самовільним, бо галицький князь не узгодив своїх дій із чернігівськими і київськими князями — *«через зависть, бо велика незгода була меж ними»*. За Калкою на русько-половецьку рать чекало добре підготовлене монгольське військо. Його командири Джебе і Субедей побачили, що сили противника діють некоординовано, і розпочали наступ.

Мстислав Удатний помітив монголів, але було запізно — його сили не були ще готовими до бою. Він кинув на наступаючих половецькі загони, а сам повернувся до своїх дружин, наказавши якомога швидше озброїтися. Надзвичайно хоробро бився князь Данило Романович, незважаючи на отриману рану, та курський князь Олег Святославович. Та все ж русько-половецьке військо діяло зовсім неузгоджено. Чернігівські і київські полки за Калкою не були ж сповіщені про початок битви. Потужний натиск монгольської кінноти зруйнував половецькі порядки. Половці кинулися тікати, потоптавши чернігівські полки. Долю битви вирішили дуже вправні монгольські лучники.

Тим часом основні полки великого князя київського Мстислава Романовича залишалися осторонь невдалого бою. Бачучи відступ чернігівських і галицько-волинських полків, він поспіхом зайняв кам'янисте місце на горі над Калкою і спорудив там навколо свого стану укріплений «город» з частоколом. Частина монголів оточила киян, а решта пустилася навздогін русько-половецькому війську. Їх гнали до самого Дніпра. Стан київського князя монголи штурмували три дні, а потім запропонували переговори про здачу. Коли ж кияни прийняли умови і вийшли з укріплень, то були знищені.

Монгольське військо перемогло, і, як повідомляє середньовічний автор «Повісті про битву на Калці», вціліла лише десята частина русько-половецьких сил. Монголи ж спочатку рушили до переяславського князівства, проте згодом вирішили повернутися додому.

Битва на Калці засвідчила перевагу монгольських військових традицій над європейськими — єдиноначалля над колегіальним командуванням, колективної дисципліни над індивідуальним героїзмом, вишколених лучників над важкою кавалерією і піхотою. Ці тактичні відмінності стали згодом блискавичного завоювання Східної і Центральної Європи.

План битви на Калці

1) Кияни Мстислава Романовича; 2) Чернігівці Мстислава Святославича; 3) Курчани Олега Святославича; 4) Галичани Мстислава Удатного; 5) Волинці Данила Романовича; 6) Половці Яруна; 7) Монголи Субедея і Джебе; 8) Союзники монголів (бродники)

4. Похід батия на русь

Навесні 1235 року на великому курултаї монголи прийняли рішення вести подальший наступ у декількох напрямках. Кращі війська були спрямовані на захід — проти половців, русів та волзьких болгар і на схід — проти Корьо (Кореї). Керувати західною армією доручили внукові Чингісхана – Батисеві, до якого було приставлено видатного полководця Субудая, котрий приймав участь в усіх основних походах монголів першої половини XIII століття. Битва на Калці – лише одна з його чисельних перемог.

Спочатку монголи завоювали Волжську Булгарію: міста спалили, а їхніх мешканців знищили або продали в рабство; багато біженців з цієї країни врятувалися на Русі – у Володимирському князівстві.

Восени 1237 року монгольські сили розділилися на чотири частини. Одна з них вдерлася в Рязанську землю. Рязанське військо шість днів билосся безстрашно, обороняючи рідне місто, та сили були нерівні: підходили все нові й нові загони загарбників. В одну з грудневих ночей монголи закидали Рязань камінням з катапульт, пробили стінобитними машинами проломи в мурах і з смолоскипами в руках увірвалися в місто, влаштувавши страшну розправу над захисниками.

Взимку – навесні 1238 року було повалено багато великих і малих міст Північно-Східної Русі, серед яких Суздаль, Кострома, Ярославль, Москва, Ростов, Углич, Володимир, Твер, Торжок. На сім тижнів затяглася облога невеличкого міста Козельська. Батий оскаженів від нечуваного героїзму жителів Козельська. Лише коли захисників Козельська не залишилося, монголи оволоділи містом і винищили навіть немовлят.

Проте монгольська армія не пішла на Великий Новгород – одне з найвідоміших та найбагатших міст.

Монгольське нашествя на Русь

Монголи під час західного походу розгромили також половців, очолюваних ханом Котяном, котрий вимушений був втікати зі своїм сорокатисячним народом аж до Угорщини. Були переможені алани та черкеси на Північному Кавказі, а також поволзькі народи, що повстали проти завойовників. Пізніше неодноразово спустошується місто Сурож у Криму, значний центр міжнародної торгівлі. Бойові дії велися в Закавказзі.

Відбулось нове вторгнення на землі Північно-Східної Русі (пограбовано околиці Нижнього Новгороду, спалено міста Городець, Гороховець, Муром, повторно – Рязань).

В березні 1239 року орди Батия після нетривалої облоги здобули Переяслав, усе Переяславське князівство було спустошене і припинило своє існування.

Восени така ж доля спіткала Чернігів. Взяттям Чернігова керував Мунке – інший внук Чингісхана (згодом, в п'ятдесяті роки, його виберуть великим ханом Монгольської імперії).

Під час облоги Чернігова монголи використали потужну осадну техніку і кидали в місто величезне каміння.

та Новгород-Сіверський. На шляху до Києва завойовники зруйнували численні міста й замки (більшість із них потім так і не відновилися). Особливо запекло билися міста, розташовані у нижній течії річки Рось. Та монголи прорвали оборону й, очолювані Батием, рушили на Київ.

В березні 1239 року орди Батия після нетривалої облоги здобули Переяслав, восени та ж доля спіткала Чернігів та Новгород-Сіверський. Під час облоги Чернігова монголи кидали в місто величезне каміння

На шляху до Києва завойовники зруйнували численні міста й замки (більшість із них потім так і не відновилися). Особливо запекло билися міста, розташовані у нижній течії річки Рось. Та монголи прорвали оборону й, очолювані Батием, рушили на Київ.

Angus Mc-Bride 00

6. Оборона києва

Восени 1240 року монгольські війська на чолі з Батием підійшли до Києва.

Кияни ще з весни почали готуватися до можливого нападу. Місто вважалось однією з найкращих фортець. На величезному так званому «Ярославовому валі» заввишки до 12 метрів височіли могутні дубові стіни з кам'яними вежами. Добре були укріплені і в'їзdnі ворота. За цим валом був ще один вал та інші укріплення.

5 вересня монголи стояли під мурами Києва. Літописець розповідає, що була сила-силенна. Від рипіння возів, реву верблюдів, іржання коней не було чути людського голосу. Батий оточив місто з усіх боків. Почалися дуже важкі дні облоги.

День і ніч чужинці били київські мури таранами, знову і знову йшли на приступ. Оборороною керував тисяцький Дмитро. Боездатних чоловіків у Києві було не більше п'яти тисяч, монголів же в десятки разів більше. Літописець писав: “...Ламалися списи і розколювалися щити, стріли затьмарили світ”

Та кияни не здавалися: їх опір був таким відчайдушним, а втрати загарбників такими великими, що Батий мусив віддати наказ про припинення бою і перепочинок своєму війську.

19 листопада розпочався новий штурм. Монголи змогли пробити стіни...

Кияни завзято боронили кожен вулицю. Останні захисники укрилися в Десятинній церкві. Коли чужинці вдарили її стіни спеціальними машинами, вона обвалилася, поховавши героїчних захисників. Це сталося

6 грудня.

Місто перетворилось на зарище.

Протягом наступного 1241 року монголами були завойовані Галицька й Волинські землі.

